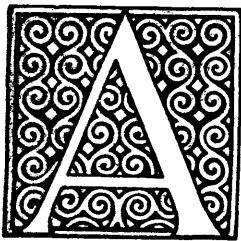

Máramarossziget.

AZ ELSŐ KÁRPÁTI BETÖRÉS.

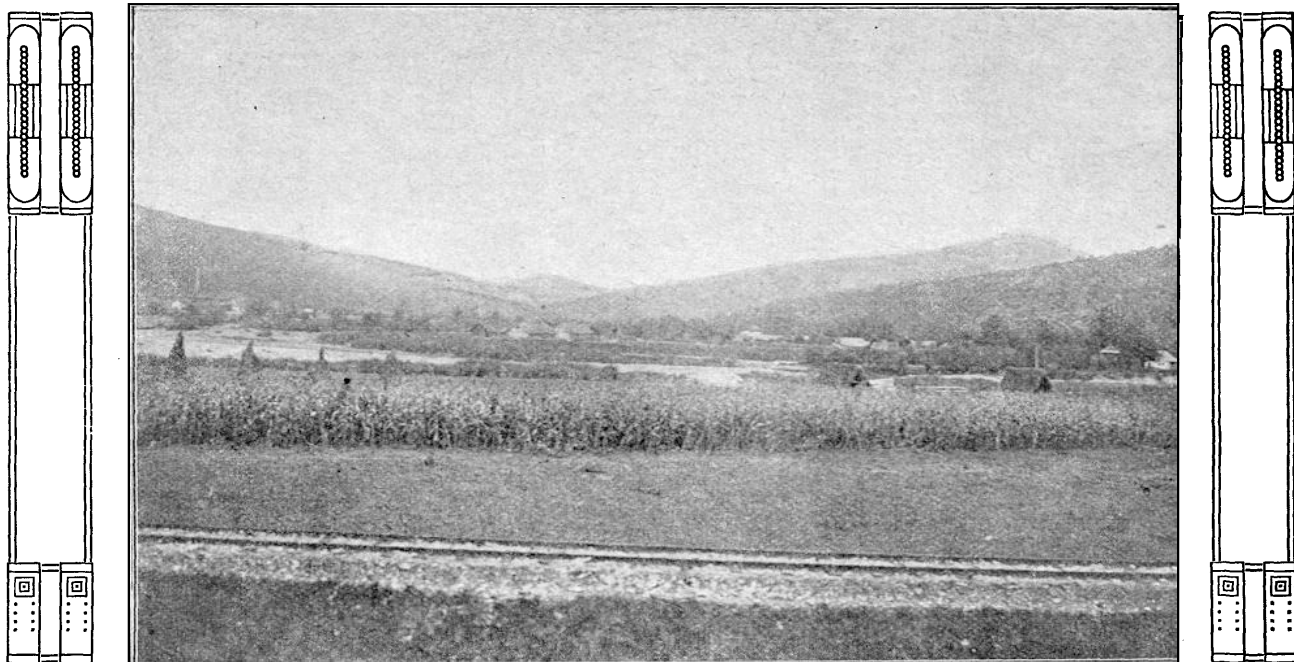
Kárpátokat babonás hittel vesszük körül. A nagy háború kitörésekor is úgy bíztunk a Kárpátok varázslatos erejében, mint az angol a két tenger közt őrt álló gibraltári sziklafészek bevehetetlen ütegeiben és mint a török a Dardanellákban. S amíg ebben a hitünkben 1914 őszén nyugodtan hajtottuk a fejünket pihenőre, fenn a Kárpátok szorosaiiban szakállas népfölkelők várták hevenyészett lövészárkokban, kezükben a régi jó egylovettű Werndl-puskával a Galicia felől netalán beözönlő kozákhadakat. S amikor alig kétheti kalandozás után az utolsó oroszot is kiverték a népfölkelők magyar földről, az otthonlevők büszkén mondták: ugyan ki vette komolyan az orosz betörést, tudtuk, hogy a Kárpátokban majd elbánnak velük.

Az itt említett első kisebbszerű betöréseket később nagy ellenséges erők rendszeres offenzívái követték, s a Werndl-puskás népfölkelőt az őrhelyen modern fegyverzetrel, gépfegyverrel, ágyúval felszerelt egész hadseregek váltották fel.

És mindazok a tanulságok, melyeket az ottani harcok részleteiből levontunk, azoknak adnak igazat, kik hitték a Kárpátokban, mert kitünt, hogy nagy hadseregek visszaverésére is alig lehet a védekező fél szempontjából kedvezőbb viszonyokat elképzelni, mint amilyenek a Kárpátokban varázsolják tömegsírokká az ország belseje felé törekvő ellenség számára kínáló hegyutakat és völgyeket. Bebizonyo-

sodott, hogy inváziós sereggel szemben aránytalanul nagyobb mértékben érvényesülnek a terepviszonyokból eredő nehézségek, mint a védővel szemben. Mindenekelőtt az a körülmény teszi a támadó félre nézve a Kárpátokban folytatott harcokat sokszorosan véresebbé, hogy azok az útvonalak, melyeken át nagyobb számú gyalogság és esetleg tüzérség nyomulhat előre, több ponton olyan terepet szelnek át, amelyen rendkívül kedvező, nagy tülerő ellen előnyösen védhető hadállások kínálkoznak a védősereg számára. És éppen ezeken a támpontokon az erős védőállásokat csak szembe (frontálisan) lehet megtámadni, amely körülmény az inváziós hadsereget arra kényszeríti, hogy erős hadállásokat homloktámadásokkal igyekezzék bevenni, ami különösen olyankor, ha ezek a hadállások, mint a kárpáti harcokban igen sok esetben, magasról és oldalról uralkodnak a támadásra rendelkezésre álló terepet, mérhetetlen emberáldozatot követel. Így azután a támadó és a védőseregek közti számbeli aránytalanság — mint az a kárpáti harcokban történt — a védő javára idővel kiegyenlítődik s a támadás összeomlik.

Az avatatlanok a Kárpátok hadászati értékét mindenesetre túlozták. Azt hitték, hogy ott egy maroknyi csapat elegendő százvezretek feltartóztatására. Nem gondoltak arra, hogy a hosszú kárpáti vonalon egész sor átjárón át nyomulhat elő ellenséges gyalogság és hegyitüzérség magyar földre. Itt tehát nem az a helyzet, mint olyan hegyi vidékeken, ahol egy vagy két

A Tatárhágó, ahol az oroszok először hazánkba törtek.

hegyszoroson kívül egyáltalában nincs járható út. Nagy ellenséges tömeg feltartóztatására a Kárpátokban eléggé tekintélyes haderő szükséges és tekintve azt, hogy az egyes útvonalak közt több helyen csak a Kárpátok gerincétől távolabb, az ország belsejében kínálkoznak a csapatok eltolására igénybevehető összekötő útvonalak, a védőseregek egy részét a határtól távolabb eső területen kell elhelyezni, amint az a lefolyt harcok idején is így történt. De ezek a hegygerinctől távolabb eső védelmi vonalak minden alkalommal áttörhetetlennek bizonyultak. Nem mintha nagy ellenséges erőnek nem sikerülhetne egyik vagy másik ponton kétségbeesett erő ködéssel a harcvonalunkat áttörni és így magának az ország belseje felé utat nyitni. Korántsem. De a Kárpátok vidékének alakulása olyan, hogy az egyik útvonalon előnyomuló sereg összeköttetéseit a sereg oldalában vagy háta mögött végzetesen fenyegetik a szomszédos terepszakaszokon legyőzetlenül álló seregeink. Minél jobban távolodik el valamelyik orosz seregrész a Kárpátok gerincétől, annál több összekötő völgy és folyammeder kínálkozik a többi vonalon veretlenül készenálló csapataink számára az előnyomuló orosz sereg oldalában és hátában. Ezért kisebbszámú — de mégis aránylag eléggé erős — védősereg jelenlétében az inváziós orosz hadsereg csak akkor nyomulhatna elő az ország belseje felé, ha legalább is két — szomszédos — útvonalat védő seregrészünket verné meg egyidejűleg döntő

sikerrel. Ez pedig a védelemre kínálkozó kedvező helyi viszonyok mellett azért is igen nehéz dolog, mert a kárpáti terep erősen tagolt volta a túlerő érvényesülését magában is igen megnehezíti.

Egy másik körülmény, mely a Kárpátokban nagyobb mértékben érvényesül úgy a támadó, mint a védő hátrányára, a közlekedés nehézsége. A Magyarországra betörést megkísérelő orosz hadsereg után a készleteket Galiciából vagy Bukovinából szállítják. Ott vannak a raktárai, oda kell elszállítania a sebesülteket, onnan jönnek megrakodva az élelmiszereket és lőszereket szállító vonatoszlopok s oda térnek üresen vissza, hogy újból megrakodjanak. A hadtápvonal tehát, melyen mindez lebonyolódik, a Kárpátok galíciai vagy bukovinai lejtőin, szorosain, azután a hágókon s végül a magyarországi oldalon levő hegyutakon és völgyeken húzódik végig. Minél jobban távolodik el az orosz hadsereg a galíciai vagy bukovinai oldaltól, annál hosszabbra nyúlik ez a különben is elképzelhetetlenül kedvezőtlen és hosszú hadtápvonal. És annál több ponton fenyegeti az a veszély, hogy ha mi valamelyik szomszédos szakaszon előnybe jutunk, elvágjuk a hadsereg és a készletei közti összekötővonalat. Viszont a mi csapataink mögött az anyaországgal közvetlenül összekapcsolt, úgyszólván a harcvonalig vasútvonallal ellátott hadtápvonalak vannak. Minél beljebb jutna tehát az orosz hadsereg magyar területen, annál inkább tenné ki magát a megsemmisítés veszélyének, mert, mint említettük,

Csendőreink az Uzsoki-szorosnál elfogják az első kozákokat 1914 szeptember végén.

a terep tagoltsága következtében a hátában és oldalánál álló veretlen haderő fenyegeti. Hogy ez mennyire nemcsak elméleti állítás, azt legvilágosabban igazolják a lefolyt háborús mozzanatok. Az egyik az, hogy amikor az oroszok az 1915. évi tavasz legelején a Laborca völgyében s a Lupkov-szoros környékén előnybe jutottak, nagy túlerejük mellett sem használták ki ezt az előnyt, hanem az elért vonalnál megálltak, mert egyidejűleg nem tudtak a szomszédos szakaszokon hasonlóan messzire jutni s így nem volt stratégiaileg észszerű ezen az egy szakaszon nagyon előremenni s ezzel a fentiekben vázolt veszélyt felidézni. A másik jellemző s a tétel helyességét igazoló mozzanat az volt, hogy amint csapataink előrejutottak az 1915. évi májusi csatában Közép-Galícia felé, az oroszok menekülve takarodtak ki a Kárpátokból, nehogy a készleteiktől s hadtápvonalaiktól elvágjuk őket.

A Kárpátokban lefolyt harcok ezek szerint azt a jövőre is megnyugtató tanulságot nyújtják, hogy kisebb — bár túlerőben levő — ellenséget még gyengébb határvédő csapataink is megállásra tudtak kényszeríteni és nagy ellenséges haderő támadása is megakadt a Kárpátok déli lejtőin túl annál a vonalnál, amelynél az egyes kárpáti védelmi vonalak közti összeköttetés lehetősége módot adott nekünk és szövetségeseinknek arra, hogy erőink csoportosítását folyton változtatva, mindig ott támadjunk a főerővel, ahol az ellenfél oldalvonalát vagy hátát fenyegethetjük s csak egyes döntő jelentőségű pontokon kényszerülünk az ellenfelet szembe megtámadni. Így a részleges előnyomulás és részleges visszavonulás váltakozásából álló orosz hadműveletek nem tudták az óriás túlerő előtt a Magyarország szívébe vezető utat megnyitni. Így szövetkezett a hőskölteménybe illő magyar katonai virtussal és szövetségeseink rettenhetlen bátorságával és katonai tudásával a Kárpátok hegyvonalában rejlő varázshatalom.

A BETÖRÉS ÚTVONALAI.

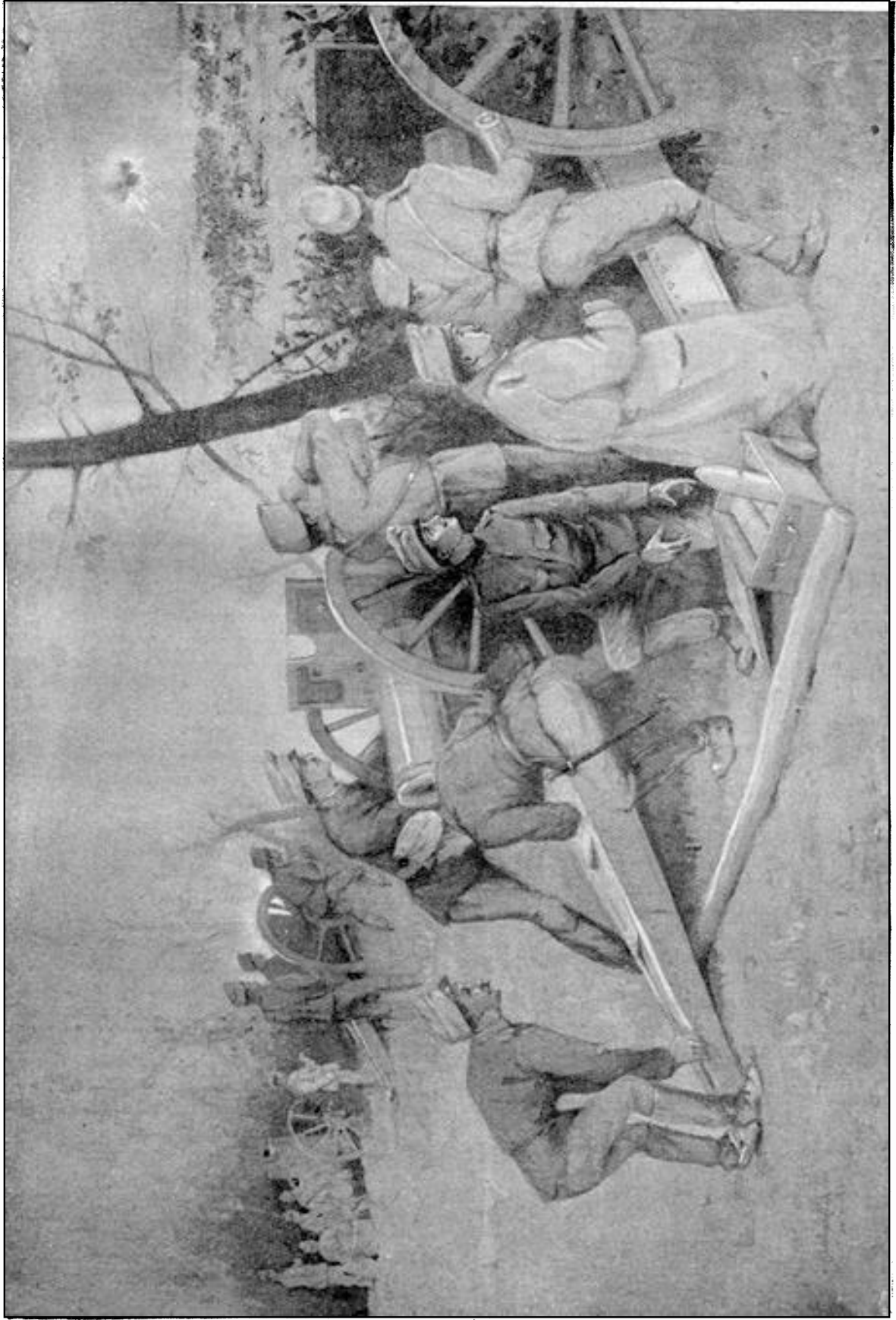
Az 1914. évben szeptember végén fenyegette Magyarországot a háború folyamán először orosz betörés. Ez az első kísérlet tulajdonképpen nem volt egységes, azonos célzatú hadművelet. Cél és jelleg tekintetében teljesen különböző akciók csak időben kapcsolódtak egybe, anélkül, hogy köztük szerves kapcsolat lett volna. Az egyik akció az északi határon kisebb erőkkel megkísérelt portyázás volt, melynek legkiemelkedőbb mozzanata az Uzsoki-szoros vonalában

lefolyt csatározások sorozata, a másik a máramarosi betörés, melynek az előbbinél messzebbmenő, részben politikai célzata is volt s ahol nagyobb ellenséges haderő lépett fel.

Az északi szakaszon, melyet e csatározások szempontjából összefoglalóan az uzsoki szakasznak nevezhetünk, az orosz betörésnek elsősorban az akkori általános harctéri helyzettel összefüggő katonai célzata volt. Az oroszok tudták, hogy a Kárpátok védelmére csak másodrendű harci értéket képviselő, csekélyszámú határvédő csapat állt rendelkezésünkre. Ezért kezdetben kisebb erőkkel támadtak. Amikor hadseregünk a Santól nyugatra fekvő védelmi vonalra vonult vissza szeptember közepén, az oroszoknak arra kellett törekedniök, hogy új harc vonaluk balszárnyát lehetőleg biztosítsák. Ezt úgy érheték volna el, ha balszárnyukat a Kárpátokra támasztják, amivel egyidejűleg a mi hadseregünk jobbszárnyát fosztják meg ettől a biztonságot nyújtó szárnyfedezettől. A Kárpátok vonala ebből a szempontból katonailag csak abban a percben vált aktuálissá, amikor csapataink a San mögé vonultak vissza. Mindaddig ez a terület kívül esett az ellenséges támadások zónáján. Amint azonban az oroszok visszavonulásunk következtében a Kárpátok galíciai lejtőit elérték, természetesen gondoskodniok kellett arról, hogy a szorosok felől balszárnyukat meglepetés ne érhesse. A helyzet megértésére figyelembe kell vennünk ennek a területnek földrajzi viszonyait.

Az orosz hadműveletek alapja 1914 őszén Lemberg volt s így elsősorban a Lembergből Magyarország felé vezető két főútvonal jött tekintetbe. Ezen a két útvonalon vezet a vasút is. Az egyik út Sambor felé, majd onnan a Dnyeszter folyását követve Turkán át az Uzsoki-szoros felé halad és a szoroson át magyar területen folytatódik.

Ez az út Ungvárnál éri el a felsőmagyarországi fennsíkot. A másik út Lembergből Strij felé vezet. Strij tudvalevőleg a Dnyeszter hasonló nevű mellékfolyójának partján fekvő város és katonailag fontos támpont. Az országút Strijnél elágazik. Nyugati ága a Strij-folyó mentén halad tovább, majd újra elágazik s a Verebes- és a Beszkid-hágón át magyar területre jutva, újra egyesül. A fennsíkra érve, magyar területen ez az útvonal Munkácsnál kapcsolódik a magyar úthálózatba. A striji út keleti ága a kis galíciai folyók mentén egyenesen dél felé halad, Viszkov galíciai községnél hagyja el az osztrák területet és Toronyánál lép magyar földre. Husztnál ez az út a Tisza partját éri el és a Tisza mentén halad tovább Máramarosszigetig. Innen észak-

Üzsoknál egyetlen ütegünk sikeresen fedezi visszavonulásunkat 1914. szeptember 24-én.

Szalay Pál eredeti rajza.

keleti irányban vezet egy országút a Kárpátokon át a Jablonica-szoroson keresztül a bukovinai Kolomeáig. Mivel az oroszok az Uzsoki-szoros mögött álltak, de Bukovinát is megszállva tartották, az itt vázolt összes útvonalakon lehetett orosz csapatok megjelenésére számítani.

AZ UZSOKI BETÖRÉS.

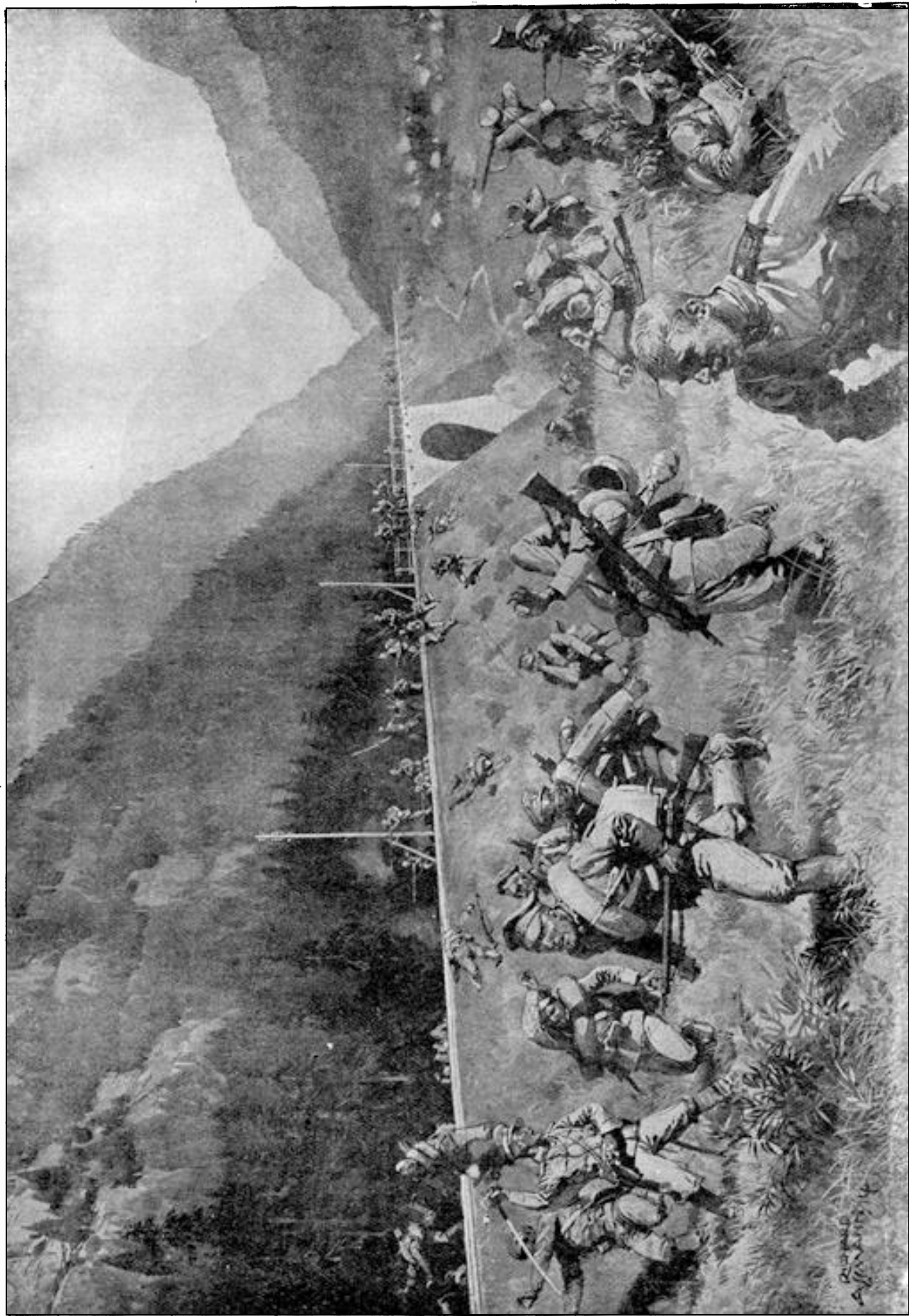
Időrendben első az uzsoki betörés volt. Az ungmegyei Uzsok 1200 méter magas hegy lábánál fekszik az Ung-folyó partján, Galícia határán, a Lemberg felé vezető vasút vonal mentén. Uzsoknál a vasút vonal mentén nehéz tüzérség és trén átvonulására kevésbé alkalmas, igen könnyen védhető átjáróút vezet át a Kárpátokon a vasút vonal mellett.

Az uzsoki betörést megelőző napokban, 1914. évi szeptember hó végén, seregeink az orosz túlerő elől visszavonulva, feladták Kelet-Galiciát és a csapataink elhagyta területeket a Dnyesztertől délre elárasztotta az orosz lovasság. A magyar határ az Uzsoki-szorosától kezdve a román határig teljesen szabadon állt, csak gyenge határvédő csoportok portyáztak a szorosok vidékén. Ez volt a helyzet, amikor az orosz hadvezetőség a fentebb vázolt katonai okokból több kozákhadosztályt küldött gyalogsággal és tüzérséggel megerősítve a Kárpátokba. Hadseregünk főparancsnoksága a veszély elhárítására az akkori helyzetben nagyobb seregtesteket nem vonhatott el a fenyegetett nyugatgalíciai és az északi harc vonalról s így a magyar határ védelmére csak népfőlkelőköt és menetzászlóaljakat rendelhetett ki. Körülbelül 380 kilométer hosszúságban kellett az országhatár védelméről gondoskodni, s ennek a nagy területnek megvédésére mindössze hat menetzászlóalj, két osztrák népfőlkelő dandár és két magyar népfőlkelő hadtápdandár, tehát összesen hat menetzászlóalj és huszonkét népfőlkelő zászlóalj állt rendelkezésre. Felszerelés dolgában a hat menetzászlóalj volt ennek a haderőnek az elitje, mert modern felszerelésük és ismétlőpuskájuk volt s az emberanyaguk újonnan kiképzett újonc. A népfőlkelők azonban 37—42 éves családapák voltak s a fegyverük az 1867-ik mintájú egylövetű Werndl-puska. A legtöbbnek egyáltalában nem volt egyéb felszerelése. A maguk polgári — paraszt — ruhájában, csizmában, bocskorban, kinek ami je hazulról volt, a puskarára kötött kaszával, konyhakéssel, némelyik szuronnyal is, vonultak ki ezek a derék népfőlkelők. A legtöbbje nyolc-tíz év óta nem hallott kommandót, ami kevés katonai tudományra

szükségük volt, azt odafenn a Kárpátok hágóin, az ellenség előtt tanulták meg. De a szívük a helyén volt. Ezek a határvédő csapatok teljesen a maguk erejére voltak utalva. Maguk ásták meg odafenn a hegyek közt primitív fedezékeiket, még valamelyes drótsövénnyt is húztak több igyekezettel, mint szakértelemmel. Élénk, háborús képe volt az évszázados fenyesek világának. Inkább emlékeztetett elmult idők vallásháborúinak képeire, mint modern hadsereg táborhelyére.

Az egész határ védelmének vezetése a munkácsi katonai parancsnokság feladata volt Hoffmann altábornagy parancsnoksága alatt.

Kisebbségi kozákJáratok szeptember közepe óta naponta bukkantak fel a szorosokban. A legtöbb az első puska lövésre elmenekült. Egyeseket el is fogtak. Ezek a járőr-portyázások nyilván csak annak megállapítására szolgáltak, hogy milyen erőink vannak ott. Komoly támadásra az oroszok leelőször szeptember 24-én határozták el magukat az Uzsoki-szorosnál. E támadás idején az Uzsoki-szorosnál a mi részünkről két zászlóalj állt. Ezt a kis csapatot egy üteg tüzérség s néhány Galiciából odaszármazott vasút- és hírdőrzőkülönítmény erősítette meg, de a támadó orosz erő így is négyszeres túlerőben volt. Trexler alezredes, a védőcsoport parancsnoka, egész nap hősiességgel tartotta az állásokat s csak alkonyatkor rendelte el a visszavonulást, melyet az egyetlen üteg olyan önfeláldozó bátorsággal fedezett, hogy csapataink nagyobb veszteségek nélkül teljesen rendben juthattak el a hátrább fekvő védelmi szakaszig. Hajasdig, közvetlenül az Uzsoki-szoros lábánál. Csaknem egyidejűleg nyomultak elő erős orosz csapatok a verecke—beszkidi terepszakaszon és a toronyai szoroson át. Itt Buchmann őrnagy tartóztatta fel két zászlóaljjal két napon át az oroszokat. A támadó orosz erőket — gyalogsággal és tüzérséggel megerősített kozákhadosztályokat — Stachowicz tábornok vezényelte. Buchmann őrnagy a zászlóaljaival harmadnap, szeptember 27-én a túlerő ellen Ökörmezőig vonult vissza. Ökörmezőnél csatlakozott hozzá a Husztból küldött tartalék. Ekkormár nagyobb arányú harcok fejlődtek ki. Királymezőről, ahol még nem volt ellenséges támadás, egy zászlóaljunk oldalba támadta meg az oroszokat, két honvédzászlóalj pedig a Prislop-nyergen (942 ♂) és a Stoubán (1016 ♀) át nyomult elő. A hadműveletet Attems gróf altábornagy vezette teljes sikerrel: csapataink az oroszokat ötnapi heves harcok után, melyek során súlyos veszteségek érték őket és 300 emberüket fogtuk el, a máramarosmegyei Toronyáig szorították vissza.

Egy kárpáti szorosot osztrák-magyar csapatok megtisztítanak az ellenségtől.

Assmann, Richard rajza. A Leipziger Illustr. Zeitung engedélyével.

Egyidejűleg szeptember 26. óta a Vereckei- és a Beszkidi-szorosnál is heves harcok folytak. Itt is tekintélyes orosz erők támadtak és nagyobb számú gyalogság és tüzérség támogatta a kozákcsapatok akcióját. Ezen a mintegy húsz kilométernyi hosszúsági határszakaszon a védelmet vezető Sparber alezredesnek öt zászlóaljja volt s ezzel a csekély erővel hat napon át folytonos, többnyire éjjel sem szünetelő harcokban visszaverte a nagy orosz túlerőt. Október elsején Sparber alezredes hősiességű küzdelem után Szolyváig vonult vissza. Az oroszok nyomon követték visszavonuló csapatainkat és már október másodikán elérték előőrseik a Szolyvától északra fekvő magaslatokat s ott, alig egy napi járásnyira Munkáctól, elsáncolták magukat. Miközben azonban az oroszok itt befészkeltek magukat, már megérkezett a hadsereg főparancsnokságának rendelkezéséből ideirányított segédcsoport: nyolc, a kassai körletből vasúton küldött menetzászlóalj Fleischmann ezredes parancsnoksága alatt és egy tartalék honvédtüzérszázad Zagrócky századossal. Szolyvánál Attems gróf csapatai megállásra kényszerítették az oroszokat s ezek a segédcsoportok már október harmadikán akcióba léptek. Polena—Aklos irányában kezdték megelőnyomulásukat, majd a Latorca és Vecsa völgyében Vezérszállás—Volóc irányában nyomultak előre, nem törődve azzal, hogy ugyanakkor — mint alább elmondjuk — az oroszok a keleti terepszakaszon már Máramarosszigeten túl voltak.

Fleischmann ezredes csoportja október negyedikén érte el a Vezérszállás—Zányka vonalat és e csoport egy részével Horváth vezérkari százados heves harcok után Vezérszállástól északra Alsóvereckénél és Volócnál megverte az oroszokat és október 7-én Verbiásnál és a Beszkidi hágónál a szorost megtisztította az oroszoktól.

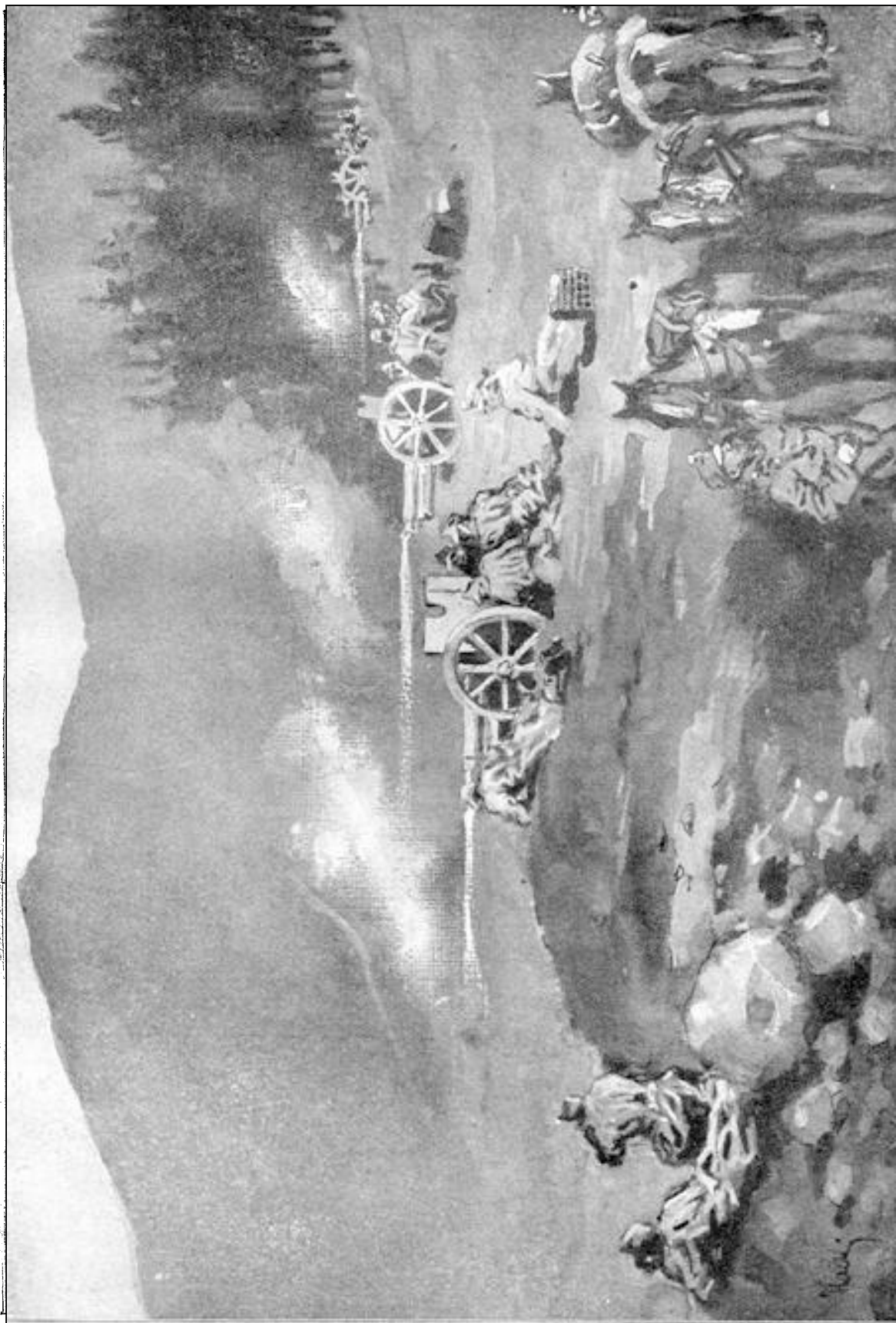
Az Uzsoki-szorosban lefolyt harcokról egy tiszt, aki a harcokban résztvett, a következő részleteket mondja el:

»Csapataink szeptember 22-én hagyták el az Uzsoki-szoros galíciai oldalán levő területet. Ugyanaznap délután két órakor egy főhadnagy, egy magyar népfőkelőtiszt, tíz magyar csendőr és húsz gyalogos kíséretében egy mozdonyhoz csatolt Lowrie-kocsin kémszemlére indult az Uzsoki-szorostól mintegy negyven kilométernyire fekvő Turka galíciai városkáig. A vonat a minden biztosítás nélkül maradt vasútvonalon és a felderítetlen területen igen lassan haladt előre s így Turkát csak három óra múlva érte el, mintegy délután öt órakor. A pályaudvar előtt odasiető lengyel zsidók közölték a főhadnaggal, hogy a városban mintegy tizenöt emberből álló

kozákjárőr tartózkodik. A kis csapat három csoportra osztva óvatosan hatolt be a községbe. De a kozákok időközben neszét vették a közeledésünknek és egy kőfal mögül heves tüzeléssel fogadták embereinket. Rövid tűzharc fejlődött ki s hat kozák esett el. Négy halott volt, kettő sebesült. A sebesülteket bajtársaik magukkal cipelték. A mieink közül senki sem sérült meg. Turkán megtudták embereink, hogy a kozákjárőr három vagy négy odaérkező ezred számára kenyeret rendelt. Mivel azonban a kozákok rendszerint elhítetik, hogy a nyomukban nagy számú katonaság jön, hogy ezzel a lakosságot megfélemlítsék s minél többet zsarolhassanak ki, a mieink az információban nem hittek. Este hat órakor a különítményünk, tekintettel a sötétségre beálltára, hazautazott.

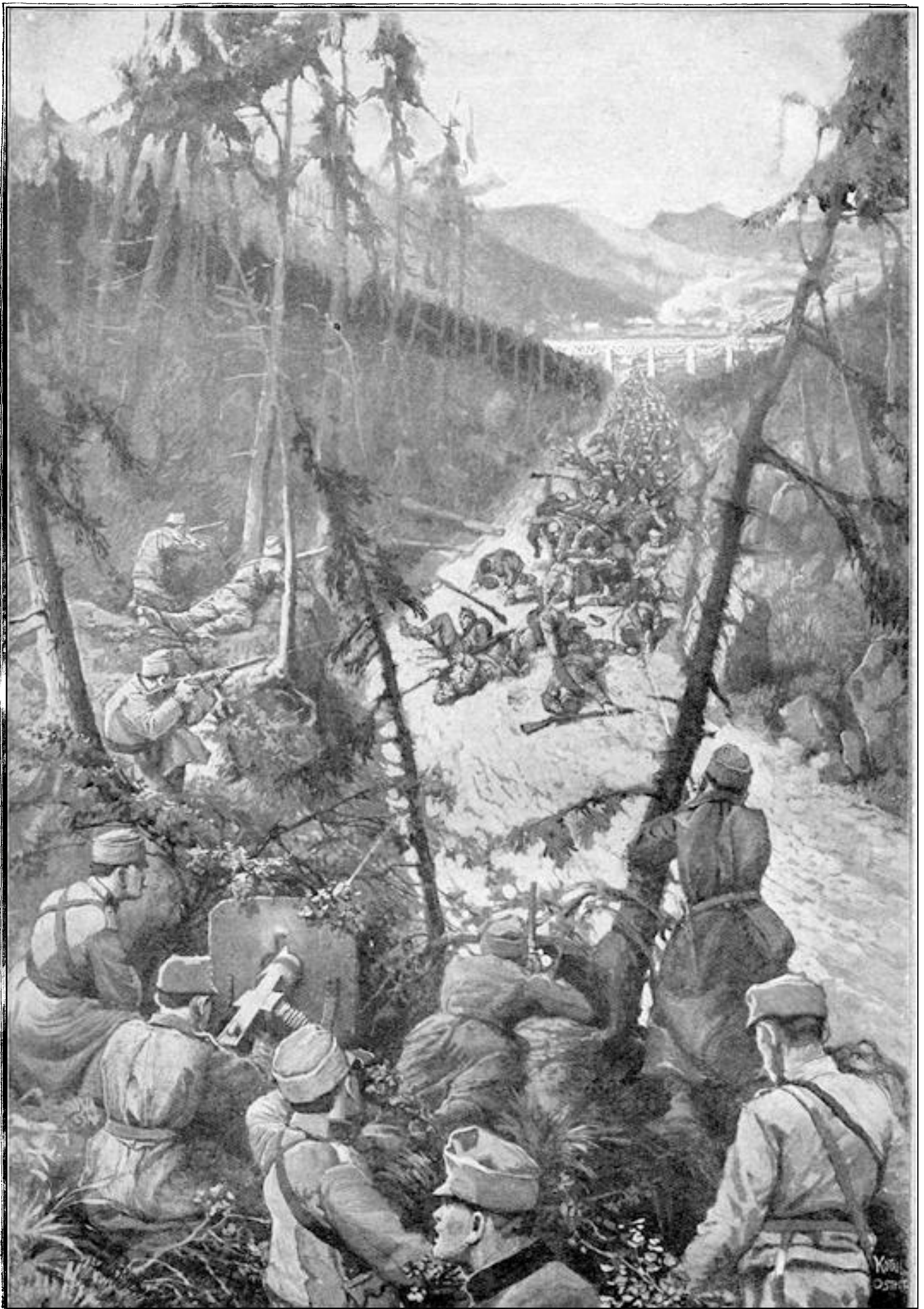
Szeptember 23-án csak hiányos értesüléseket kaptunk az orosz járőrökről. 24-én reggel fél tízkor ukrainiai lövészek hozták hírvél, hogy orosz járőrökkel akadtak össze és megállapították, hogy nagyobb ellenséges erő vonul fel. Mintegy egy órával később már felbukkant a turkai úttól keletre fekvő magaslaton az orosz tüzérség — nyolc ágyú — s azonnal tűz alá fogta lövészárkainkat. Gépfegyvereink nem voltak s a tüzérségünknek délben kellett vasúton az Uzsoki-szoroshoz megérkeznie. Az egész idő alatt nem kínálkozott számunkra semmiféle célpont. Gyalogság egyáltalában nem mutatkozott, csak itt-ott bukkant fel egy-egy kisebb lovasjárőr és a lóról leszállva, tüzelést kezdett. Tűz alá fogtuk az orosz gépfegyvereket, de az ezernégyszáz méteres távolságról nem volt módunkban megállapítani, hogy a tüzelésünknek volt-e eredménye. A legénységünk csaknem az egész idő alatt srappeltűznek volt kitéve anélkül, hogy a tüzelést viszonzhattuk volna.

Délben egy órakor érkezett meg a szorosba a tüzérségünket hozó vasúti vonat s az orosz tüzérség azonnal heves tűz alá fogta. Ki tudtuk ugyan hozni a kocsikból mind a hat ágyút, de csak kettőt voltunk képesek felállítani. Az igaz, hogy ez a két elárvult ágyú remek eredményeket ért el. Már az első lövéssel találtak és nagy zavart idéztek elő az orosz tüzérségnél, sőt az orosz ütegeket állásuk elhagyására kényszerítették. Egy és két óra közt arról érkezett jelentés, hogy az orosz gyalogság megkerüléssel fenyegeti hadállásunkat. Ezt csakhamar magam is megállapíthattam. Az oroszok megkerülő csapatainak zöme az erdőn át nyomult elő, tőlünk jobbra, láthatatlanul. Az orosz megkerülő csoport északi oszlopai három órakor jutottak el a magyar népfőkelők állásáig és ezek

Oszták-magyar tüzérség az Úzsoki-szorosban.

Haas E. rajza.

Az oroszok veresége az Uzsoki-szorosban.

Kotul Osztritzá_vázolata után.

kénytelenek voltak visszavonulni. Kis idő múlva minket is oldalról fogtak tűz alá, de a tüzelésüket odaküldött tartalékjaink el tudták némitani. Félhatig folyton megújultak a heves tüzeléssel folytatott támadások a szárnyainkon, sőt a harc-vonalunk hátában is és hat óra körül már három oldalról voltunk körülvéve. Ekkor visszavonultunk s a szomszédos csoportok folyton támogatták egymást. Az éj még az erdőben ért utól s kénytelenek voltunk az ellenség közvetlen közelében éjjelezni. Veszteségeink csekélyek voltak. Minden második orosz lövedék robbant s a gépfegyverek tüze ellen a fedezékeink kellő védelmet nyújtottak.»

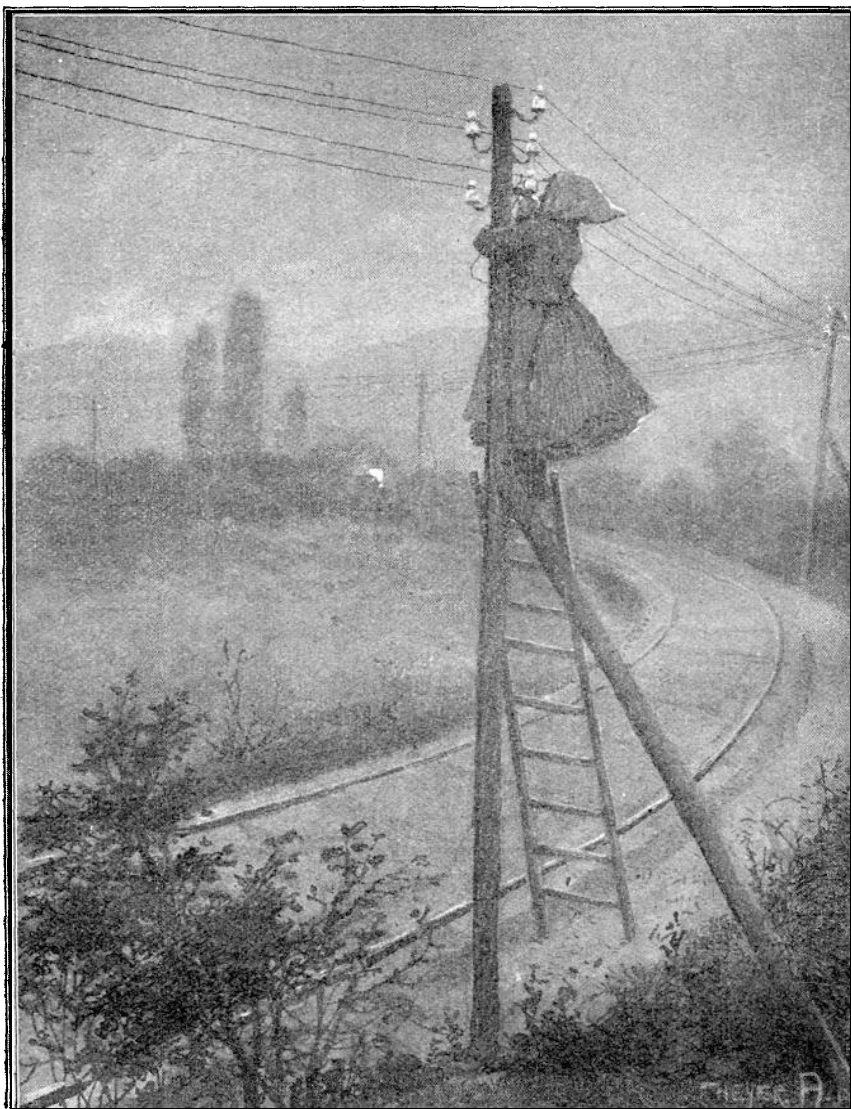
Eddig a szemtanu előadása a harcoknak erről a részletéről.

Az Uzsoki-szorosnál lefolyt harcok is igazolták a szakembereknek ezt a — fentebb már vázolt — felfogását, hogy a Kárpátokban a hegyszorosból előnyomuló ellenség akkor kerül legveszélyesebb helyzetbe, amikor csapatainak egy része már elhagyta a szorosot, míg a másik része még a szoros területén van. A nagy túlerőt csapataink ebben a pillanatban támadták meg gyorsan összevont tartalékok harcászásával s így sikerült a már a szorosból kilépett ellenséges erőket megverve, az egész inváziós hadsereget Galiciába visszaszorítani. Ez alkalommal is nem a Kárpátok gerincén kereste a mi hadvezetőségünk a döntést, hanem a beljebb, mélyebben fekvő terepszakaszokon, ahol kellő összekötő útvonalak igénybevételével azon a ponton vonhatta össze a szükséges erőt, ahol a szorosból kibontakozó ellenséges seregrészekre halálos csapást mérhetett. Ha a Kárpátok összes elképzelhető átjáróit akartuk volna megszállni az itt jellemzett taktika helyett, erőnket úgy szétforgácsoltuk volna, hogy egyik ponton sem vonhattunk volna össze a döntő pillanatban kellő számú katonaságot. A sikert ezúttal is annak köszönhetjük, hogy helyes stratégiával nem magát a határvonalat védtük, hanem hátrább fekvő központokban: Homonnán, Munkácson, Ungvárott, Huszton stb. gyűjtöttük össze aránylag kis erőnket s vetettük mindig oda, ahol rájuk szükség volt.

Az első uzsoki betörés nagy gazdasági károkat okozott, mert bár az oroszok nem nyomultak be mélyre az ország belsejébe, a határszéli lakosság egy része elmenekült s a harcok területén levő községek sokat szenvedtek. Már ez alkalommal is elárulták az oroszok, ami az alább ismertetett máramarosi betörés egyes mozzanataiból még világosabban domborodott ki, hogy a betörés katonai célzata mel-

lett az a számítás is vezette az orosz hadvezetőséget, hogy a vidék szláv lakossága körében nyugtalanságot, sőt esetleg a magyar állam ellen irányuló forradalmat idézzen elő. Ezzel a célzattal a tótokkal, ruténekkal tüntetően jól bántak és mindenütt azt hirdették, hogy a cár az elnyomott szláv testvérek felmentésére küldi csapatait. De az oroszok csalódtak számításaikban, mert a lakosság mindenütt — egyes elszigetelt esetektől eltekintve — hű maradt a magyar államhoz, hazájához. Azok a területek, melyek Ung és Bereg vármegyékben már az első betörés alkalmával szenvedtek, annál súlyosabb helyzetbe jutottak, mert azokon a vidékeken a legutóbbi évek folytonos elemi csapásai következtében amúgy is nagy szegénység uralkodott, s a nép most nagy bajjal előteremtett szegényes készleteit veszítette el. De ez alkalommal a veszedelem csak a határ közelében fekvő vidékeket érintette.

A kárpáti betöréssel kapcsolatban nem érdektelen az a hír, mely az első betörés idején kelt szárnyra, hogy a franciák a háborút megelőzőleg orosz szövetségeseik számára furfangosan kikémlelték a Kárpátok vidékeit. Állítólag úgy történt a dolog, hogy 1914 tavaszán francia ügynökök jelentek meg Galiciában a magyar határ közelében levő vidékeken s azt az ajánlatot tették, hogy megvásárolják a magyar határ közelében levő bytkowi területet. Egy francia konzorcium alakult, melynek élén Monjeau francia gróf állt. Francia mérnökök érkeztek Drohobicba, Boriszlavba, Bitkovba, automobilon száguldtak minden irányban s a Kárpátok vidékéről szóló vezérkari térképek alapján méréseket és feljegyzéseket végeztek, melyeket — »üzleti« vállalkozásról lévén szó, mely mögött senkisé sem sejtett kémkedést, mivel Galiciában a petróleumforrások mind angol, francia és belga kézben vannak — senki sem ellenőrzött. A konzorcium még júniusban kétféle millió koronát tett le előlegül, ezzel is elhárítva minden gyanút, költségekre és jutalékokra pedig további egy millió koronát fizetett le. A vételár hátralevő részét júliusban kellett volna lefizetni, de a konzorcium ekkor a vételtől hirtelen visszalépett, kijelentve, hogy már befizetett millióit kénytelen veszni hagyni. A megbízójuknak az üzlet bizonyára megérte a hárommilliót, mert az egész kárpáti vidék legpontosabban helyesbített térképeinek és hadászati szempontból fontos feljegyzéseknek birtokába jutott. Hogy valóban Oroszország számára dolgozó kémek voltak-e a franciák, azt — időközben már kitörvén a háború — hirtelen nem lehetett megállapítani. 187

Magyar vasúti őr felesége felfogja az oroszok sürgönyét a távíró huzalán.

Heyer A. rajza.

A MÁRAMAROSI BETÖRÉS.

Az uzsoki betöréssel egyidejűleg Máramaros vármegye területén is bukkantak fel kozákjárőrök, melyek nyomában nagyobb inváziós sereg nyomult elő a vármegye mélyebben fekvő részei felé. Ennek a betörésnek a célzata sokkal messzebbremenő volt, mint az Ung és Bereg határán megjelent kozáktámadásé. Az orosz hadvezetőséget természetesen katonai számítás is vezette, amennyiben a máramarosi diverzióval arra törekedett, hogy főerőnkét szétforgácsolja és harc-vonalunk kiterjesztésére kényszerítsen. Mértékadó volt számára az a stratégiai számítás, hogy a Santól nyugatra visszavonuló haderőnk nyomában Közép-Galícia felé törekvő orosz seregek balszárnya és háta a Kárpátok szorosaiból fenye-

gető meglepetés ellen biztosíttassék. Emellett az a gyakorlati cél is vezette, hogy a nagy orosz lovastömegeket a kipusztított és agyonsanyargatott Galiciából a készletekben bővelkedő magyar vármegyék nyakára küldje, mint ahogy az 1877/78-iki orosz-török háborúban Gurkó tábornok a hadserege könnyebb és ingyenes ellátása érdekében lovascsapatait a Balkán szorosainát Kelet-Ruméliába küldte, hogy ott maguk »gondoskodjanak« a szükségleteik fedezéséről. De a kirándulás legfőbb indítóoka és magyarázata az volt, hogy az oroszok túlzott jelentőséget tulajdonítottak Bobrinszki gróf pánszláv akciójának s azt remélték, hogy Magyarország északkeleti vármegyeiben a rutén és tót lakosság tárt karokkal fogja őket fogadni. Azzal a híreszteléssel, hogy Budapest felé igyekeznek, csak legénységüket akarták serkenteni.

Több és komolyabb támaszpontunk van, melyek azt bizonyítják, hogy a máramarosi diverzióknak nyomatékos politikai célja volt. Az orosz hadvezetőség a határszéli vármegyékben és Erdélyben portyázó csapataival a ruténeken kívül a román lakosság körében akart iz-

galmakat felidézni és siker esetén előreláthatólag azt is megkísérelte volna, hogy Szerbiával teremtse meg a hadászati összeköttetést.

Az uzsoki és máramarosi betörés két egymástól független és célzatában különböző akció volt. Uzsoktól a Jablonicai-szorosnál fekvő Kőrösmezőig a határvonal hossza százhatvan kilométer s így a Máramarosban operáló orosz sereg is csak ereje nagy részének eredeti feladatától való elvonásával kapcsolhatta volna össze a máramarosi hadműveletet az uzsokival. Viszont ha nem az lett volna a szándék, hogy az előbb jelzett célból délre és délnyugatra igyekezzenek terjeszkedni, hadászatiilag elképzelhetetlen lett volna, hogy ne támadjanak az északi vonalon is nagy erővel.

Hogy ez valóban így van, azt a későbbi események is igazolták. Amikor ugyanis a későbbi inváziók idején valóban az volt az orosz hadvezetőség célja, hogy az ország belsejébe, esetleg a fővárosba is eljusson, északon Dukla és Uzsok felől egyaránt nagy haderővel támadott.

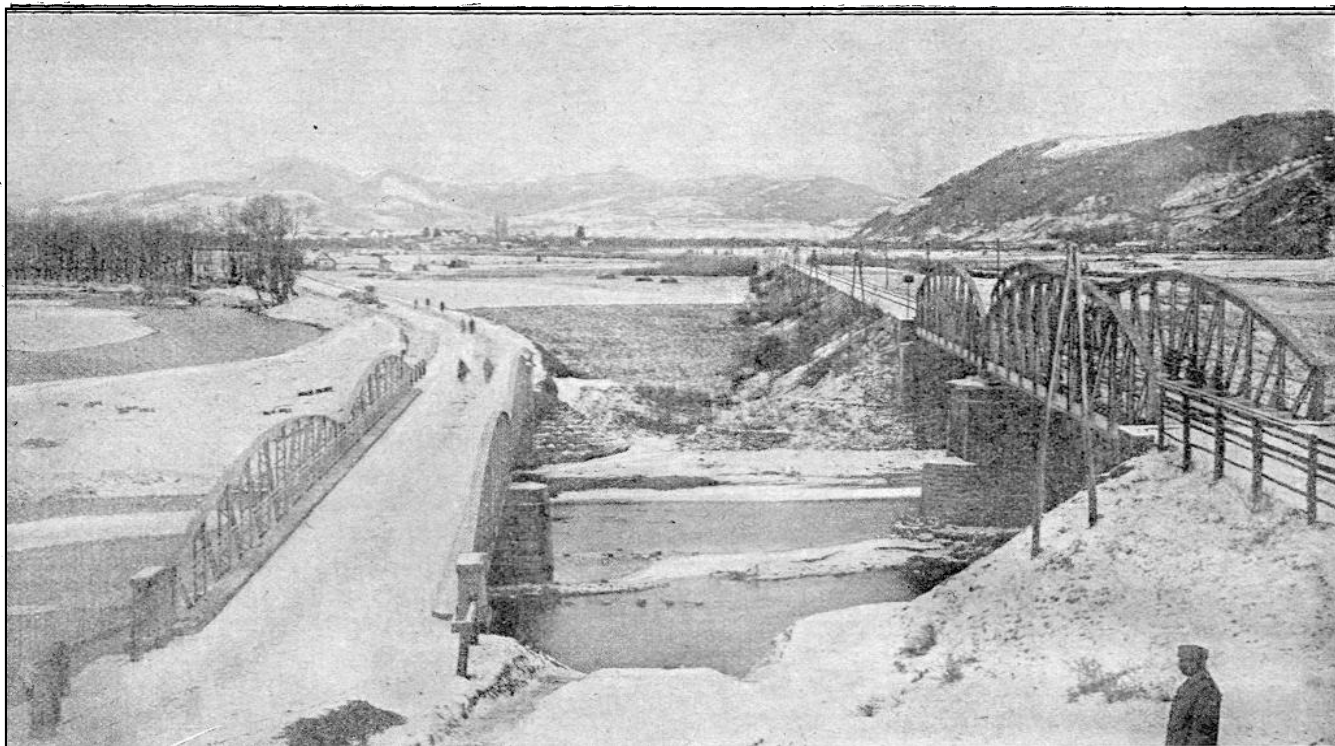
Máramaros vármegye csaknem teljesen hegyvidék s csak a nyugati részén terül el lapály, melyet a Tiszának ott mintegy négy-öt kilométerre kiszélesedő völgye alkot. Ez a lapály Técsónél megy át újra hegyvidékbe. A lapályon fekszik Hosszúmező, melynek ezekben a harcokban nagy szerepe jutott. Hosszúmezőtől nyugatra magas hegyektől övezett gyönyörű völgyben fekszik a Tisza partján Máramarossziget, a vármegye székhelye. Máramarosszigetnek húszezer lakója van; rendezett tanácsú város, törvényszékkal, pénzügyigazgatósággal, ügyvédi kamarával, jogakadémiával s több középiskolával. Messzire terjedő vidék gazdasági, szociális és kulturális életének központja. A város a lakói számával arányban nem álló óriási területen szétszórtan épült, aminek az a magyarázata, hogy néhány a főtéren álló emeletes ház kivételével a házak földszintesek. Építészetileg kiválóbb épület a városban alig van, talán csak a Róbert Károly idejében épült katolikus templomot, a kultúrpalotát, egy gimnáziumot és a kórházépületet véve ki. A város külső képe különben nagyon színgazdag, a festői népviseletek remekül illenek a csodás tájkép keretébe. Máramarossziget a vármegye kereskedelmének és iparának központja, virágzó fatelepei vannak. A város Északkelet-Magyarország faültetének gócpontja. Különösen szép látvány a hetivásárok képe: a különböző nemzetiségek színgazdag viselete néprajzi kiállításként hat. A vármegye értelmiségének vezető eleme a magyarság s az uralja a város közéletét is.

Amikor a máramarosi betörés híre Magyarországon elterjedt, fájdalmasan érintett minden jóérzésű magyar embert a tudat, hogy a magyarságnak ezt a vegyes nemzetiségek közé ékelt végvárát orosz hadak szállták meg. A legmelegebb együttérzéssel vettünk részt az északkeleti határ kis községeinek sorsában is, amikor orosz betörés átka nehezedett Ung és Bereg vármegyék *határszéli* vidékeire, de kétségtelen, hogy nemzetgazdasági szempontból a határszéli falvakban portyázó kozáksapatok látogatásánál nagyobb veszedelmet látott a közvélemény a máramarosi orosz hadakban, melyek olyan hamar jutottak el egy virágzó városunk falai közé. Politikailag is fokozott jelentőséget kellett felismerni ebben az orosz diverzióban,

mely első nyugvópontnak éppen Máramarosszigetet, a skizmatikusok pörének színhelyét szemelte ki. Máramarosszigeten szembesítették a per folyamán Bobrinszki gróft az esküdtszék termében azokkal, akiket ügynökei a könnyen hívő rutén nép köréből a pravoszláv-moszkovit izgatás eszközeiül szemeltek ki, rubellel oroszországi kolostorokba csaltak s ott a hazaárulás mesterségére tanítottak. Máramarosszigeten vágták a szemébe Bobrinszki grófnak, hogy orosz rubellel és a hiszékeny nép vallásos érzésével űzött visszaéléssel igyekezett a ruténeket rábírn, hogy hazájukhoz, királyukhoz hűtlenekké váljanak és az orosz hatalom szolgálatába szegődjenek. A máramarosszigeti orosz betörés után fokozottan érdekes a királyi ügyészek az a kérdése, melyet a főtárgyaláson annakidején Bobrinszkihez intézett, hogy valóban ő-e a szerzője annak a neve aláírásával a Timesben megjelent cikknek, melyben azt jövendöli, hogy nemsokára orosz zászlók fognak a Kárpátok ormain lengeni. Bobrinszki erre a kérdésre, melyre azóta az események adták meg a választ, csak dadogással, kitérően felelt. Ez a skizmatikus-pör fedte fel az északkeleti vármegyékben rendszeresen folytatott orosz propa-

Kémmozdonyunk, melyre sortűzet adtak az oroszok Veresmartnál és lelőtték Hirschler Béla huszti osztályfőmérnököt, a mozdonyvezetőt és egy csendőrt.

A Tisza völgye Máramarossziget mellett.

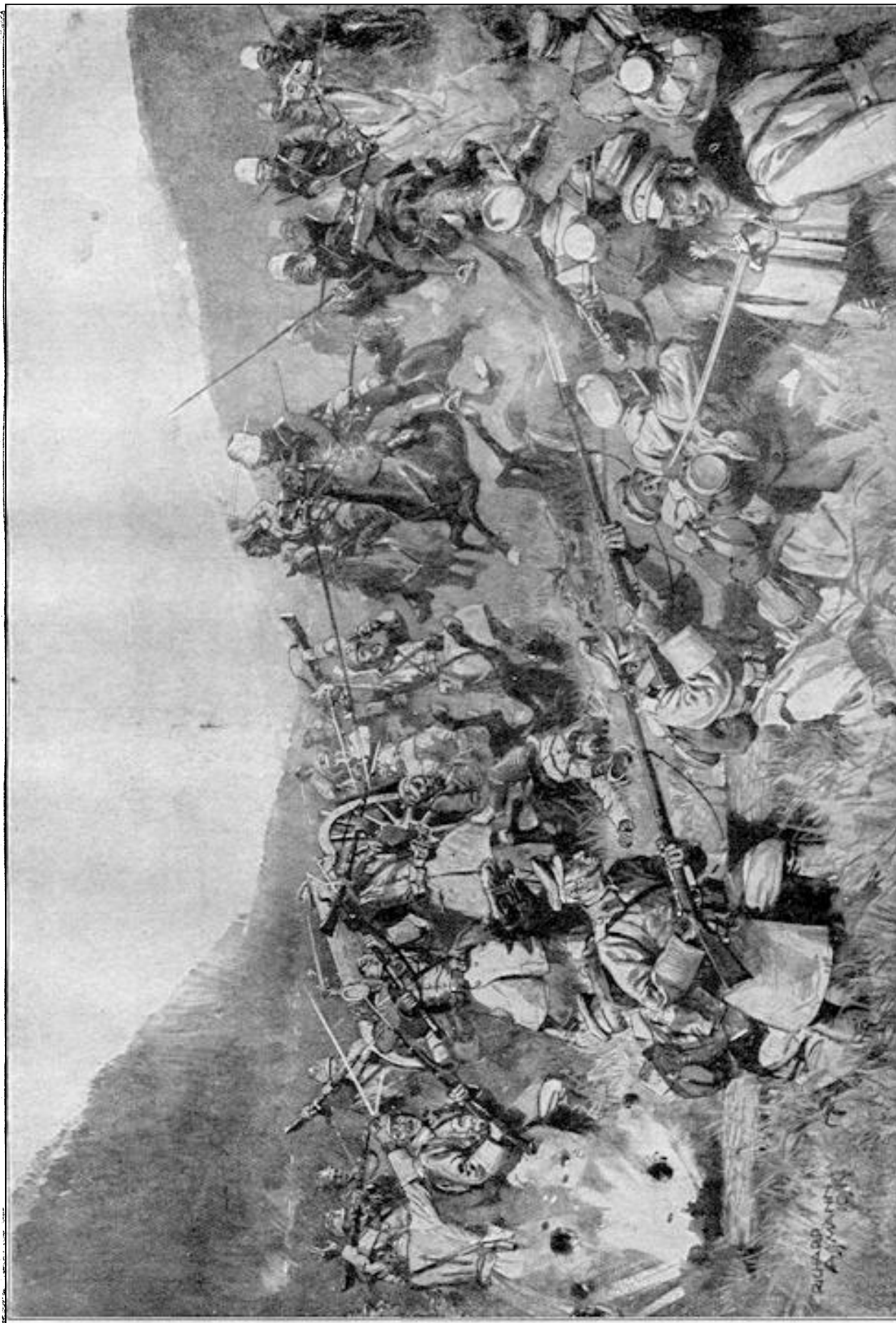
ganda szálait. Kiderült, hogy Oroszország az ügynökeinek óriási összegeket bocsátott rendelkezésükre. Az ügynökök, hogy a pénzt megérdemeljék, nyilván túlzott jelentéseket küldtek Pétervárra a rutén nép körében elért sikerekről. Most kitűnt, hogy az orosz hadvezetőség azzal a meggyőződéssel küldte a csapatokat Máramaros vármegyébe, hogy az orosz zászlók megjelenése lázadást fog előidézni s a rutén lakosság azonnal a magyar állam ellen fog fordulni. De hála istennek, az orosz kormány csalódott, mert a rutének, ahol tehettek, menekültek az oroszok elől, ahol pedig találkoztak velük, egyáltalában nem fraternizáltak velük, noha az oroszok a ruténekkal mindenütt tüntetően jól bántak. Mint ahogy Rákóczi zászlói alatt is hősiiesen harcoltak a magyarországi rutének a magyar haza védelmében, úgy most is remekül tartották magukat a hatodik hadtest keretében levő rutén csapatok, a lakosság körében pedig az oroszok nem számíthattak semmiféle támogatásra.

Amint október elején Máramaros vármegyében híre ment, hogy az oroszok átlépték a határt, a lakosság nagy része menekült. Napokon át menekültekkel voltak zsúfolva a Máramarossziget irányából az ország belseje és a főváros felé közeledő vonatok. A vasúti igazgatóság kénytelen volt a nagy tömegek számára különvonatokat összeállíttatni. Több ezren a hideg,

esős éjszakákon inkább utaztak nyitott teherkocsin, lowrien, mintsem hogy csak egy napig is maradtak volna. A legtöbb csak azt hozta magával, ami az első ijedtségben a kezébe került, míg a legértékesebb holmi otthon maradt. Budapesten a pályaudvaron a megérkezéskor asszonyokat lehetett látni, akik mint egyetlen megmentett kincset, egy fél kenyeret, egy zsák krumplit, egy bödön zsírt; férfiakat, akik egy párnát, inget, nadrágot szorongattak a hónuk alatt. Egy asszony a tolongásban a párnából, melyet magához szorított, elveszítette pár hetes csecsemőjét és örült sikongatással kereste a rémülten kavargó tömeg lábai alatt. Megrázó jelenetek játszódtak le. Az állam és a főváros rendkívüli intézkedésekkel gondoskodott a sok ezer menekült elhelyezéséről és ellátásáról.

A máramarosi orosz betörés, amely jórészt alapos ok nélkül ilyen nagy ijedelmet keltett mindenfelé, így folyt le:

A máramarosmegyei országhatár védelme báró Bothmer vezérőrnagy feladata volt. Bothmernek, aki Kőrösmezőnél védte a Fekete-Tisza völgyének bejáratát, öt zászlóalja és egy népfőlközütege volt. Mivel az ellenség éppen ezen a ponton nagy erővel — az első értesülések szerint mintegy két hadosztállyal — támadott, báró Bothmer vezérőrnagy két napi ellenállás után kénytelen volt Kőrösmezőtől visszavonulni.

*Az oroszok veresége Máramaroszigetnél.
Lengyel legionáriusok és magyar népfelkelők diadalmas rohama.*

*Assmann Richárd rajza. A Leipzig-
zigei-illusztr. Zeitung engedélyével.*

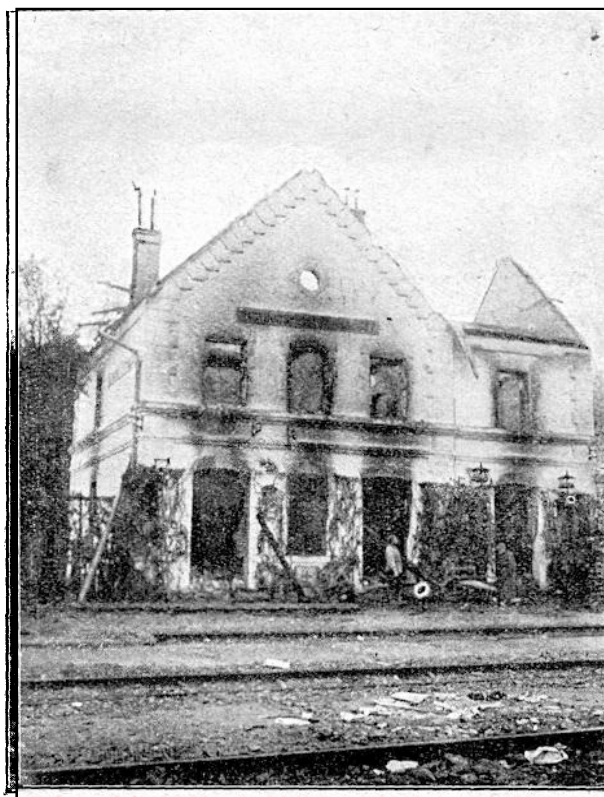

Katonáink ebédje a visszafoglalt Máramarosszigeten.

Visszavonulás közben ismétellen állapotodott meg és bocsátkozott harcba, így különösen Rahónál és Nagybocskónál sikerült az ellenség előnyomulását megakasztani. Mégis tekintettel arra, hogy az oroszok ötszörös túlerőben voltak, ezeket a hadállásokat az akkor rendelkezésre álló erőkkel lehetetlen volt huzamosabban tartani, sőt csapataink Máramarosszigetnél sem állapodhattak meg. Így az oroszok eljutottak Máramarosszigetre s Bothmer báró október 2-án Hosszúmezőig, október 3-án pedig Técsőig vonult vissza, az oroszok pedig bevonultak Máramarosszigetre. Ekkor báró Bothmer Fleischmann ezredes csoportjától még két zászlóalj és két üteget kapott. A munkácsi katonai parancsnokság most már nem tartotta a Máramarosszigeten levő orosz csapatok megtámadását halaszthatónak, mert az oroszok egy oszlopukat már Máramarosszigettől délkeleti irányba indították s így percről percre növekedett a veszély, hogy az oroszok az erdélyi részekbe vagy beljebb az ország belsejébe nyomulnak elő. Ezt a támadást mindenáron meg kellett kísérelni, noha csak nyolc, a korábbi harcokban meggyengült zászlóalj és három üteg állt rendelkezésre. És mégis sikerült! Gróf Attems altábornagy, aki mellé mint vezérkari tiszt Ambróz őrnagy volt beosztva, sikeres harcokkal október 5. és 6-án a már Hosszúmezőn túl előnyomult orosz haderőt visszاسzorította s október 7-én éjjel bevette Máramarosszigetet és az oroszokat Nagybocskóig üldözte. Az oroszokat ebben a harcban és menekülés közben is súlyos veszteségek érték. Ezekben az ütközetekben csodás bátorságot tanúsító ma-

gyar és osztrák népfölkelőkön és menetzászlóaljakon kívül a lengyel légiók is részt vettek; a zömüket éppen a harcok ideje alatt szállították oda Sátoraljaújhelyről. Azok a csapatok, melyek idejekorán érkeztek, azonnal akcióba léptek és igen bátran küzdöttek.

Október 8-án az oroszoknak Máramaros megyéből való visszavonulása futássá fajult. Csapataink Bocskónál erős kozákosztagot ugrasztottak szét. A harcokban magyar és osztrák népfölkelők mellett az ukrainiai önkéntes csapat is kitüntette magát. Október 9-én vitézeink Rahónál verték meg az orosz csapatokat, melyek ott akarták magukat erősen elsáncolni. Október 13-án visszavettük Toronyát és Viszkov felé üldöztük az oroszokat, galíciai területen. 15-én végleg birtokba vettük Rahót és október 20-án hivatalosan jelentették, hogy katonáink az összes orosz csapatokat kiverték az országból és egyetlen orosz

A nagybocskó-gyertyánligeti vasúti állomás, melyet az oroszok felperzseltek.

A Kamara-út, melyen az oroszok bevonultak Máramaros-szigetre. Itt fogadta őket Dobay helyettes polgármester.

katona sem áll magyar földön. Még aznap a Jablonicai-szorost megszállva tartó orosz csapatokat is megverték és Galiciába szorították vissza csapataink.

A máramarosi harcok egyes érdekesebb részleteiről szemtanuk leírásai alapján még a következőket jegyezzük fel:

Amikor csapataink visszavonulása következtében október 2-án megnyílt az út az oroszok előtt Máramaros-sziget felé, Nyegre László főispán intézkedésére az utolsó vonat is útnak indult az állami javakkal, hivatalos iratokkal és tisztviselőkkel. Ekkor az oroszok már csak pár kilométernyire voltak Máramaros-szigettől. Szöllőssy polgármester egészségi állapota miatt már napokkal előbb lemondott, Szaploneczay helyettes polgármester szintén nagybeteg volt s így Dobay Sándor nyugalmazott tanárra, az első tanácsosra hárult a szomorú feladat, hogy a város érdekében küldöttséget vezessen az orosz csapatok parancsnoka elé. Dobay a város határába ment ki s éjjel után két órakerkezett oda

az első orosz előörs egy tiszt vezénylete alatt.

Dobay a vezénylő tiszttel közölte, hogy a városból, amelyet íme átadni kész, elvonult a katonaság. A tiszt legott jelentést tett a parancsnokló tábornoknak, ki nagyszámú fegyveres erővel kísérve, csakhamar meg is jelent.

Dobay Sándor a következő beszédet mondotta el:

— Tábornok úr! Máramaros-sziget város törvényhatósága engem bízott meg, hogy fogadjam az orosz csapatokat. Hazafiúi fájdalommal, de kötelességérzetem és a város iránti felelősségem tudatában eleget teszek e megbízatásnak és íme, átadom a megye székhelyét, a történelmi múltú Máramaros-szigetet, amely büszke városunk volt nekünk és dicső őseinknek. Mi békés polgárok vagyunk és nekünk nem feladatunk, hogy e város pusztulását előidézzük. Hős katonáink tudni fogják kötelességüket a harctéren, mi irgalmat kérünk a város és annak lakossága számára. Ellen-séges csapat a város falain belül nincsen, békés és szorgalmas polgárok lakják Máramaros-szigetet, akik tiszteletben fogják tartani az orosz csapatokkal szemben való kötelezettségüket. Megnyitom városunk falait. Isten irgalmát kérem a városra és remélem, tábornok úr, hogy vitéz katonái emberhez és istenfélőkhöz híven fogják honorálni készségeinket.

Dobay a beszéd végén annyira elérzékenykedett, hogy keservesen sírni kezdett. Kínos

A Delatyn-szoros Körösmezőnél.

Huszáraink a visszafoglalt Nagyboeskövén.

csend után a tábornok egy lépést tett előre s rekedt hangon így válaszolt:

— Tudomásul veszem a város átadását. Mi katonák vagyunk és ezt a készséget, amelylyel csak a várost kímélik meg a pusztulástól, azzal viszonozom, hogy kijelentem, hogy a békésen viselkedő polgárságnak bántódása nem lesz. Rendeletben fogom korlátozni a város jogait és kötelességeit, hogy kinek mi lesz a feladata, és előre figyelmeztetek mindenkit, hogy könyörtelen leszek a rendelkezéseim ellen vétőkkel szemben. Ha csapataim közül egy embernek is bántódása esik, a város fogja megszenvedni azt. Öntől, uram, e pillanatban azt követelem, hogy nevezze meg azokat a legtekintélyesebb itt lakó polgárokat, akiket túszokul fogok kijelölni, kérem átadni a város adminisztrációját, a pénztárt és majd később határozok aziránt, ki fogja vezetni a város polgári ügyeit. Első legfontosabb követelésem az: azonnal szolgáltatassa be a táborba a városban lakó hadköteles egyéneket. Több szavam e pillanatban nincsen. Remélem, tudják a várossal szemben való köteleességüket.

Az orosz tábornok hadisarcként száznyolcvanezer koronát, harmincezer pud zabot, ugyanannyi szénát, százezer cigarettát, ötszáz kilogramm cukrot, háromszáz kilogramm kávé, ötven kilogramm teát és száz lovat kért. Kérését azonban a polgármester nem teljesítette, de a megtorlásra már nem érték rá az oroszok, mert a határidő — október 7-ike — eltelte előtt menekülniök kellett Máramaroszigetről.

A parancsnokló orosz tábornok — aki a főispán lakásán szállt meg — csaknem felhá-

borodva kérdezte a polgármester-helyettestől:

— Miért menekültek innen a lakosok? Nem értem, minek kellett a várost kiüríteni? Hiszen tudhatták, hogy mi senkit sem akartunk bántani, senkitől sem akartunk bármit is elvinni!

A küldöttség tagjainak — bizonyára elővigyázati rendszabályból — az orosz tisztekkel kellett lakni és étkezni is. Meg kell állapítani, hogy a lakosságból senkinek bántódása nem esett a városban.

A város épületei a podgyással zsúfolt vasúti raktárral együtt teljesen sértetlenek

maradtak. A kozákok ugyan mindent feltörték, a holmikát felforgatták, de már annyi idejük, úgy látszik, nem volt, hogy az összes holmit el is vihessék. De egy csomó értékesebb tárgyat elraboltak, és elvittek minden élelmiszert és meleg ruhát. Szinte hihetetlen, de még egy betört ablaktábla sem volt látható a városban. A megyeház közgyűlési termében, ahol pedig szintén jártak az oroszok, a király és a királyné arcképéhez hozzá sem nyúltak. Perényi Zsigmond belügyi államtitkárnak, a volt máramarosmegyei főispánnak még leleplezetlen arcképe is sértetlen maradt. Amikor a vezénylő tábornok az öreg Szendrey bácsival, az egyetlen a vármegyeház »védelmére« visszamaradt hajduval, a közgyűlési teremben járt, megkérdezte, hogy kit ábrázol ez a festmény. A hajdu megmondta, hogy Perényi bárót, a volt főispánt, mire a tábornok megjegyezte: »Perényi báró... Igen, ismerem a nevét a máramarosi ruténpörből.«

Dobay Sándor helyettes polgármester több érdekes személyes tapasztalatát mondta el a máramaroszigeti oroszjárás napjaiból:

— Hozzám jött mindenki, akinek csak valami panasza volt az oroszok ellen, engem kértek, hogy tegyek jelentést a tábornoknak. A második éjszakán kétízben is felköltöttem a tábornokot. Mikor másodszer jelentem meg nála, azt kérdezte tőlem:

— Nem fél polgármester úr, hogy agyonlövetem, mert nem hagy aludni?

Azt feleltem, hogy nem félek, mert hiszen megígérte, hogy senkinek sem lesz bántódása Máramaroszigeten.

Érdekes a Kossuth-bankók históriája is.

— Akkor csodálkoztam a legjobban — beszélte Dobay —, mikor két boltos egy-egy tízforintos Kossuth-bankót hozott hozzám és azt mondja, hogy ezzel fizettek az oroszok. Azt mondta a kozák, hogy jó pénz az, valamikor régen a nagyapja vitte el Magyarországból és most odaadta az unokájának, hogy költse el Magyarországon. Az oroszok, akik 1849-ben vihették el a Kossuth-bankót, megőrizték mostanáig.

— A tábornok rendeletileg hirdette ki, hogy a papir kétkoronás egy korona ötven fillért ér, az ezüst rubel pedig három és egyharmad koronát. Általában ezüsttel fizettek az oroszok, de kedden délután, mikor már tudták, hogy menekülniök kell, elmentek a nagyobb üzletekbe és minden orosz pénzt magyarrá váltottak be. De azért maradt elég ezüst rubel Szigeten. Tudták, hogy el kell menni, de azért mégis pánikszerűen menekültek el. Itt hagytak sok mindent, amit összeharácsoltak. A megyeházán, ahol a tábornok lakott, tízezer darab szivart hagytak. Ezeket a szivarokat már a mi bevonuló katonáink füstölték el.

Egy kereskedő, a hitelszövetkezet vezetője, aki szintén Máramarosszigeten maradt, a következőket mondta el:

— Szómbat délben jöttek be nagy énekszóval. Elöl ment egy, az énekelt, a többi kórusba fujta. Mindjárt betódultak az üzletekbe. Magyarul mondták:

— Adni pályinka!

Azzal már neki is mentek a pultnak. De én nem engedtem, hanem tótul rájuk szóltam:

— Így nem megy. Sorjába adok mindegyiteknek, aki aztán kapott, az takarodjék ki.

Így adogattam nekik egyenként a rumos, likőrös palackokat. Az egyik kettőt akart.

— Nem adok! — mondtam.

Rám mordult:

— Akkor megöllek.

— Nem fogsz megölni — feleltem —, mert azt neked nem szabad.

Ki is takarodott végül. Összesen 57 palackot osztottam szét, de elvitték mind az ennivalót, szalámit, szardiniát, szalonnát is.

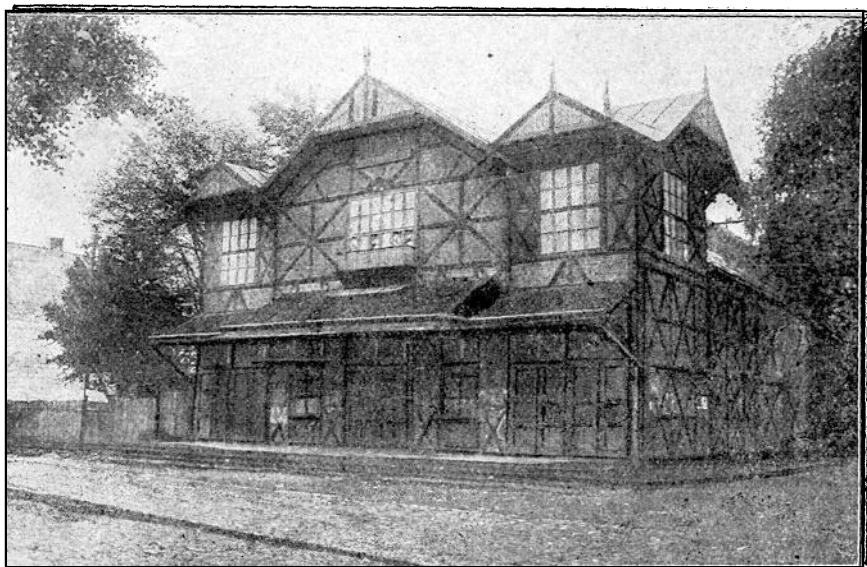
Sokat szenvedett az orosz betöréstől a Máramarossziget közelében levő híres bányatelep, Aknaszlatina és a kisebb községek. Az oroszoknak erről a szerepléséről az aknaszlatinai községi jegyző a következő érdekes részleteket beszélte el.

— Az orosz sereg Szlatina felé tartott. Az intelligencia menekült, csak négyen maradtak a faluban: a plébános, a gyógyszerész, a községi bíró és jómagam. Mindnyájan feszülten vártuk a történéndőket. Az oroszok, lehetek négyezren, a falu alá értek. A plébánossal és a patikussal eléjük mentünk és felkértük a parancsnokló tisztet, hogy kíméljék a községet, melynek csak békés polgárai vannak. Az orosz katonák bejöttek a községbe, leszereltek, bekvártélyozták magukat és saját municiójuk meg a község őrizetére minket rendeltek ki polgári őrnök: a plébánost, a gyógyszerészt és engem.

A tisztek a plébános lakásán ütötték tanyát. Otthonosan berendezkedtek. Vacsorát főzettek és kirakták a borokat, pezsgőket, amit magukkal hoztak. A vacsorához minket is meginvitáltak, de aztán kiküldtek bennünket, hogy az orosz katonákkal együtt őrizzük a municiót. A tisztek egész idő alatt mulattak. Az orosz katonák élelmiszert harácsoltak.

A rablás láttára panaszt tettem a parancsnoknál, aki azt felelte, hogy sajnálja, de az ő emberei nem rabolnak. Az oroszok tíz ágyút állítottak föl a bányák mellett és a legelőn lövészárkokat is ástak.

Ilyen volt a helyzet, amikor másnap jöttek a mi katonáink és három oldalról tá-

A máramarosszigeli színekör, melyet a kozákok istállónak használtak.

madták meg az oroszokat. A csatát, amely délután hat óráig tartott, egy ház mögött mi is végignéztük. Közben elrepült mellettünk néhány golyó. Egy srapel a templom falát is megsértette. Lassanként az oroszok megkezdték a visszavonulást s elmenőben egy-két tiszt köszöntve integetett nekünk.

Amint az oroszok iszonyú veszteségek után elvonultak, a mi katonáink bejöttek a községbe s lefoglalták az oroszoktól otthagytott 200 mázsa zabot, 27 lovat, rengeteg fegyvert és foglyul ejtettek többek közt egy orosz tisztet, akinél 12.000 korona orosz és magyar pénzt találtak. Az ütközetben csak igen kevés katonánk sebesült meg. Az oroszok a *sóbányák gépeit összetörték* és a Tisza-hidat felgyújtották, a tüzet azonban mi magunk eloltottuk.

* * *

A besztercei orosz napokról a következő részleteket jegyezték fel szemtanuk:

Október negyedikén hírül hozták már, hogy az oroszok közelednek Besztercze felé. A hír valótlan volt, mert a Kárpátokon betört orosz csapat akkor még több mint nyolcvan kilométernyire volt Beszterczétől. Az ijedelmet fokozta, hogy a határszélen levő Romuli község jegyzője leszerelte a telefont és a hatóságok nem tudtak vele érintkezni. A városban hóvihar vonult végig, de a község felénkebb része mit sem törődve vele, összeszedte ingóságát és ki kocsival, szekérrel, ökrösfogattal, ki pedig vonattal menekült Kolozsvár felé.

Az állomáson körülbelül hatezer ember várakozott vasárnap és hétfőn vonatra, de az állomásfőnök nem tudott elegendő vonatot adni a menekülőknél. Voltak, akik több mint huszonnégy óra hosszat várakoztak az állomáson. Másnap megérkezett dr. Betegh Miklós kormánybiztos, aki megdöbbenve látta, hogy nemcsak a lakosság, hanem a közigazgatási és állami hatóságok nagy része is eltávozott. Nyomban intézkedett, hogy a tisztviselők térjenek vissza a helyükre. A kormánybiztos azután automobilon bejárta a megyét és megállapította, hogy az orosz csapat mind-

össze a megye legészakibb helységében, Romuliban volt.

Romuliban vasárnap reggel egy háromszáz főnyi szárnalmas külsejű, kiéhezett orosz csapat jelent meg. Az orosz katonák a lakosságtól szalonnát és kenyeret vásároltak és aztán a község határában letelepedtek. Éppen szalonnát akartak sütni, amikor néhány előre küldött őrszemük jelentette, hogy erős lovas és gyalogos csendőrcsapat közeledik. Az oroszok erre a hírré fölugráltak és futva menekültek Magyarlapos felé. Akit ezek közül a mieink utólértek, azt lelőtték vagy elfogták s a többi menekült Bukovinába. Ez volt az oroszok szereplése Besztercze-Naszód vármegyében.

* * *

Az oroszok távozása után a súlyos megpróbáltatásokat szenvedett lakosság visszatért és a hatóságok is folytatták félbemaradt munkájukat. A nagyközönség Terstyánszky lovassági tábornoknak, Bárczy István budapesti polgármesterhez és Kolozsvár város polgármesteréhez intézett távirataiból tudta meg, hogy az oroszok kiverésében oroszlánrésze volt egyes, a budapesti negyedik hadtesthez és az erdélyi hadtesthez tartozó csapatoknak. Utóbbiak főképp székelyek voltak. Tisza István gróf miniszterelnök az északkeleti vármegyék, főispánjaihoz intézett körrendeletben dicsérte meg a nehéz napokban a férfias kötelességteljesítés és bátorság szép példáit szolgáltató tisztviselői kart és intézkedett, hogy egyesek ellen, akik állomáshelyüket gyáván idő előtt elhagyták, szigorú vizsgálat és megtorló eljárás tésésék folyamatba. De a miniszterelnök is megállapíthatta, hogy ilyen esetek csak elszigetelten fordultak elő. A király Tiszához intézett legfelsőbb kéziratban utasította

a kormányt, hogy az ellenség betörése folytán károsult lakosság érdekében minden lehető intézkedést tegyen meg a legnagyobb körültekintéssel, s a miniszterelnök azonnal bejárta az illető vidéket, hogy saját szemével lássa a helyzetet és közvetlen tapasztalatok alapján állapíthassa meg a teendőket. Így multak el Magyarországról az első orosz betörés napjai.

Távbeszélő-állomás a harcvonalban.